

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.9, november 2016

Indledningen er redigeret af Ida Marie Klahn og Klaus Nielsen

Tilsyn ved dr.theol. h.c. Niels Jørgen Cappelørn

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?”

ved Steen Tullberg

Indhold

1 Baggrund

1.1 Kirkepolitik og forholdet til Luther

1.2 Skriftets anledning og tilblivelse

2 Indhold

2.1 Indledning

2.2 Kirken

2.3 Staten

2.4 Skolen

3 Efterspil

4 Anvendt litteratur

1 Baggrund

1.1 Kirkepolitik og forholdet til Luther

“Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?” blev udgivet stykkevis i J.C. Lindbergs *Maanedsskrift for Christendom og Historie* i perioden fra december 1830 til april 1831 (se [tekstredgørelsen](#)). Skriftet er dermed blevet til efter Grundtvigs anden Englandsrejse, der varede fra maj til slutningen af september 1830, og er givetvis påvirket af dette ophold og af de uroligheder på kontinentet (julirevolutionen i Frankrig og de efterfølgende oprør i Bruxelles, Braunschweig, Sachsen, Kurhessen og Hamburg), han har kunnet iagttage fra England. Med skriftet genoptager Grundtvig de kirkepolitiske overvejelser, han så sig tvunget ud i efter opgøret med H.N. Clausen i

Kirkens Gienmæle, der var endt med en injuriansag og indførelse af livsvarig censur mod Grundtvig (ophævet i 1837). Skriftet er affattet på et tidspunkt, hvor Grundtvig gør sig til talsmand for friheden til at kunne forlade statskirken med ret til at danne frimenigheder. I årene der fulgte (1832-1834) forskød vægten i hans argumentation sig til at gælde trosfrihed inden for statskirken, så et brud med denne kunne undgås.

I *Kirkens Gienmæle* havde Grundtvig for første gang formuleret sin såkaldte 'kirkelige anskuelse'. Ifølge den er grundlaget for kristendommen ikke at finde i Bibelen, men i trosbekendelsen ved dåben og indstiftelsesordene ved nadveren. Han udbyggede især den kirkelige anskuelse i de store tvillingeskrifter fra 1826-1827, "Om den sande Christendom" og "Om Christendommens Sandhed", og i den mindre artikel "Om Religions-Frihed" fra 1827. Den nødvendige afklaring af synet på Luther og reformationen, der er undervejs i disse skrifter, kulminerer i "Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?". Først her drager Grundtvig konsekvenserne af sin opdagelse fra 1825, når det gælder hans eget kirkesyn i direkte modsætning til Luther. Det er først og fremmest denne selvstændiggørelse af problemet, der er ny, og ikke så meget selve programmet, der ret beset er over fem år gammelt (jf. Thaning 1963, s. 67).

Læs mere

Henning Høirup har peget på Grundtvigs beskæftigelse med Friedrich Delbrück som et vigtigt led i hans gradvise skærpelse af den dogmatiske forskel til Luther (Høirup 1949, s. 337-348). Grundtvig havde oversat og kommenteret et afsnit af Delbrücks skrift *Philipp Melancton, der Glaubenslehrer. Eine Streitschrift* (1826) i *Theologisk Maanedsskrift* bind 10, 1827, s. 122-150, under overskriften "Om den Apostoliske Troes-Bekiendelse som christelig Troes-Regel". Året efter diskuterede Grundtvig Delbrücks skrift i det første indlæg i sin kritiske artikelserie "Nye Skrifter om Troes-Regelen i den Christne Kirke", jf. *Theologisk Maanedsskrift* bind 12, 1828, s. 29-84, mens han i den næste artikel behandlede et modskrift mod Delbrück, jf. bind 12, s. 130-158.

1.2 Skriftets anledning og tilblivelse

Skriftet udtrykker ikke kun Grundtvigs egen afklaring af forholdet til Luther og reformationen, men har også været foranlediget og påvirket af mere konkrete, ydre omstændigheder. Det fremgår af Grundtvigs brevvekslinger med B.S. Ingemann og Gunni Busck.

I begyndelsen af oktober 1830, lige efter hjemkomsten fra England, svarer Grundtvig på et brev, han i London havde modtaget fra Ingemann. Grundtvigs brev, som er skrevet over flere dage, slutter med en tilføjelse fra den 5. oktober, hvor han nævner, at "Prof. Clausen har udgivet en Pjece mod Lindberg, hvor jeg, skjønt uden Navn, behandles uforskammet: som den Samvittigheds-Tyran, Clausen paa sin Post unægtelig selv spiller" (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 95). Dette henviser til H.N. Clausens skrift *Den theologiske Partiaand*, der netop var udkommet som en reaktion

på Lindbergs *Er Dr. Prof. Theol. H. N. Clausen en ærlig Lærer i den christne Kirke?*.

Clausens skrift kan således være anledning til, at Grundtvig skriver første stykke af “Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?” (censorgodkendt den 17. november). Hertil kommer de nye engelske indtryk, han har modtaget, og det jordnære faktum, at Lindberg formentlig har haft brug for materiale til sit tidsskrift. Grundtvig nævner Clausen i en fodnote til sidst i “Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?” (s. 479), hvor han gentager sin opfordring fra *Kirkens Gienmæle* til Clausen om at nedlægge sit embede som lærer for præster.

Anden del af artiklens første hovedafsnit, kaldet “Andet Stykke” (censorgodkendt den 29. december 1830), der handler om reformationens betydning for kirken, kan være påvirket af en klage over H.N. Clausen, som Gunni Busck havde indgivet til Danske Kancelli. Det fremgår af breve mellem Ingemann og Grundtvig i julen 1830 (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 104 og 108). Af brevvekslingen med Gunni Busck fra januar 1831 fremgår det desuden, at Grundtvig er skeptisk over for Buscks planer om at udsende et skrift i anledning af kongens fødselsdag (den 28. januar), som skulle genfremsætte Grundtvigs hovedpåstande fra *Kirkens Gienmæle* (Breve 2, s. 186). Grundtvig betragter tydeligvis sit standpunkt fra 1825 som noget, der ikke tåler mekanisk gentagelse; han formaner Busck: “hvad *Du ikke* bør skrive, er en Gientagelse af hvad jeg har skrevet, og hvad i alle Henseender er dødt og magtesløst” (Breve 2, s. 188).

At Grundtvig opfatter indholdet af sin artikel som nyt, fremgår også af, at han i samme brev om afsnittet om kirke og stat (skriftets andet hovedafsnit) skriver, at det “gad jeg ikke have skrevet, naar det ikke var Nyt i den klarere historiske Oplysning om Reformationen og Udviklingen af Forholdet mellem Ordet og Skriften, som jeg nu arbejder paa” (Bech 1878, s. 108). Andet afsnit har på dette tidspunkt netop været gennem censurens skærsild, og Grundtvig er i gang med det tredje og afsluttende afsnit om reformationens betydning for skolen (dvs. teologien). Dette afsnit, som afsluttes den 21. januar 1831 (jf. Grundtvig & Ingemann 1882, s. 112), kan muligvis være yderligere motiveret af den kritik af Grundtvigs fremhævelse af den apostolske trosbekendelse som trosregel, som J.P. Mynster fremførte i sit skrift *Om Begrebet af den christelige Dogmatik*, der udkom i januar 1831. Mynsters bog “bedrøvede mig inderlig” skriver Grundtvig til Busck i et brev fra midten af februar (Bech 1878, s. 117). Grundtvigs veneration for Mynster er på dette tidspunkt intakt, hvilket også fremgår af den kritiske anmeldelse af Mynsters bog, han affatter senere på året (censorgodkendt den 1. maj 1831 og trykt i *Maanedsskrift for Christendom og Historie*, bind 1, s. 582-612).

2 Indhold

2.1 Indledning

Grundtvig gør indledningsvist op med den dyrkelse af den autonome fornuft, han finder hos samtidens “Høilærde” og “selvkloge” (147), der underkender erfaringens betydning og forstår reformation som ensbetydende med at nedrive alt det gamle for at skabe noget nyt ud af eget hoved (143). Han konstaterer, at i en oprørt tid risikerer

man at komme til at bidrage yderligere til opløsningen og nedbrydningen af det bestående, hvis man påberåber sig nødvendigheden af at fortsætte reformationen. Hvis reformationen skal fortsættes, er det nødvendigt at finde frem til det, som kirkesamfundet står og falder med og som under alle omstændigheder må være uforanderligt (145). Det gælder om nøje at adskille det væsentlige i, hvad man vil vedligeholde, fra alt det, hvor forandring er, om ikke ønskelig, så dog tålelig (144 f.). Til formålet indskrænker han sin undersøgelse til den lutherske reformation i kirken selv og dens forhold til hhv. staten og skolen (dvs. teologien).

2.2 Kirken

I afsnittet om kirken forsvarer Grundtvig Luther med front mod samtidens rationalister, som han sammenligner med de gamle kættere, der ikke var reformatorer af Guds nåde, men "af egen Aande" (152). Han fremfører sine gamle synspunkter fra *Kirkens Gienmæle* og gør opmærksom på, at Luther i virkeligheden slet ikke indførte noget nyt, men i hovedsagen bragte kirken tilbage til sin oprindelige skikkelse, da han så, at der manglede "*Liv og Lys* i den ældgamle Tro" (152). At Luther i forhold til oldkirken ændrede i uddelingen af nadveren, så alterkalken blev givet til alle, viser bare det grundkristelige i hans indsats, da der er evangelisk belæg for netop dette. Kernen i hans reformation var derfor en *fornyelse* af den gamle kristendom. Luther opvakte de sovende og døde og udrensede, hvad der dengang stred mod kristendommens ånd og hindrede åndelig vækst. Denne kirkerensning skal "ivrig fortsættes" (157), nu med udrensning af det, der undergraver kirkens grundlag, som er troen og dåben. Det gælder således den "*philosophiske Theologi*" (157 f.) og det såkaldte eksegetiske pavedømme, der ifølge Grundtvig udgår fra denne. Han mener, at samtidens fagteologer ved at hæve deres egne teologiske fortolkninger til norm for kirkens lære gør sig selv til en ny slags paver med ret til at diktere andres tro.

De kirkepolitiske konsekvenser af dette trækker Grundtvig nu hårdt op. De gammeldags kristne, som han selv regner sig til, er nødt til at ophæve kirkesamfundet med dem, der ikke godkender trosbekendelsen som vilkår for optagelse i kirken. Der må foretages en klar "Skilsmisse" (162) fra troens modstandere. I sin artikel om religionsfrihed (fra 1827) havde Grundtvig allerede fremført kravet om retten til at danne frimenigheder uden for statskirken, men han erklærer nu, at den oplysning om den kristne kirkes forhold til staten, han gav heri, var utilstrækkelig (244). Det udfolder han i afsnittet om reformationens forhold til staten, hvor han går kirkehistorisk til værks.

2.3 Staten

Også i kirkens forhold til staten skal reformationen fortsættes, dvs. at forholdet skal bringes tilbage "til sin *oprindelige* Beskaffenhed i alle Henseender" (246). Og da kirken oprindeligt var skilt fra staten, skal kirken igen skilles fra staten. Det skal den først og fremmest for at sikre samvittighedsfriheden, dvs. trosfriheden. Grundtvig viser, hvordan kirken i romerriget (under Konstantin den Store) blev gjort til statssag og staten i middelalderen til kirkesag, mens reformatorerne bestræbte sig på at oprette et forbund mellem kirken og staten, der sikrede begges frihed og stabilitet. Men selv om reformatorerne undgik at gøre kirken til en statskirke i gammel-romersk

forstand, blev de enkelte reformatoriske kirker i længden til protestantiske nationalkirker, hvor fyrsten igen gjorde sig til herre over troen, og hvor ingen borger kunne være fri for at være medlem af kirken. Kun i England har man indrettet sig på en måde, så enhver, der føler trang til det, kan træde ud af den biskoppelige kirke og danne et frit trossamfund med ligesindede.

Grundtvig ønsker derfor et opgør med det gamle protestantiske statskirkebegreb i lighed med det, man har haft i England. Han argumenterer for, at det i den nuværende situation må være tilladt de gammeldags kristne, som han selv regner sig til, at gå ud af kirken. Den nødvendige "Skilsmisse" kan ske på forskellig måde, men kan der ikke etableres en friere ordning for begge parter i statskirken, burde de gammeldags kristne i det mindste have mulighed for at samle sig om en "*Huus-Præst*" (264) for et antal familier, altså en art gudelige forsamlinger ledet af præster. Som begrundelse for større frihed i forholdet mellem stat og kirke betoner Grundtvig desuden den kristne tros gavnlige indflydelse på samfundslivet. Han henviser til sine verdenskrøniker fra 1812 og 1817, der ifølge ham dokumenterede reformationens "*velgiørende Følger*" for videnskab, oplysning og samfundsliv (jf. noten s. 420). Det bliver da egl. "meer Statens end den Christne Kirkes Sag" (276), han vil tale med sit forslag om religionsfrihed og sit opgør med det gamle statskirkebegreb. Kirken står nemlig urokkeligt fast uanset de jordiske vilkår, men Grundtvig elsker sit "jordiske Fædreland" (277) og vil gøre alt for at besværgede de jordskælv og storme, der truer det.

2.4 Skolen

I den tredje og mest indholdsrige del af skriftet behandler Grundtvig forholdet mellem kirken og skolen, dvs. mellem troen og teologien. Den er et opgør med den lutherske skrifteologi, belyst ved et kirkehistorisk perspektiv.

Sammenblandingen af tro og teologi begyndte ifølge Grundtvig allerede i oldkirken som følge af strid med kættere og mellem bisperne indbyrdes. Denne tendens blev forstærket i rigskirken efter Konstantin den Stores tid gennem en række "geistlige Rigs-Dage" (426), begyndende med koncilet i Nikæa i år 325, der var foranlediget af det arianske kætteri. Disse konciler blev kirkepolitiske kamppladser til stor ulykke for både kirke, stat og skole. I den østlige kirke indførte teologer fra Alexandria, navnlig Origenes, desuden en luftig og vilkårlig (allegorisk) skriftfortolkning, påvirket af hedensk filosofi, som gjorde det muligt at bevise hvad som helst af Bibelen. I den vestlige kirke indførte man hierarkiet og pavedømmet, der søgte at genføde Roms overherredømme. Dette var imidlertid et mindre onde, fordi biskopperne kontrollerede teologien og holdt fast ved dåbspagten. Teologien tiltog sig derfor ikke unødigt magt over troen; "Grundvolden blev urokket" (433), og en reformation var stadig mulig. Der indførtes dog også meget nyt, der skulle gøre det ud for trosartikler. På den baggrund var det Luthers store bedrift at åbne Bibelen for menigheden for at oplyse om den uforanderlige kristne tro og for at værne mod pavekirkens "Æventyr, Drømmerier og Løgne" (435). På dette punkt, mener Grundtvig, skal reformationen uden tøven fortsættes; det skal vedvarende søges afklaret, under hvilke betingelser Bibelen kan gøre tjeneste "som den *christelige Oplysnings-Bog*, og som den *Værne-*

Skrift mod Opdigtelser, hvortil den aabenbar er os skienket” (435).

Den store reformator begik dog også fejltagelser, som Grundtvig imidlertid er tilbøjelig til at tilskrive den historiske situation, han befandt sig i. Således var det på det tidspunkt en nødvendighed for Luther at stå fast på skriftprincippet (*sola scriptura*) for at beskytte den sande kristendom. At Grundtvig forholder sig både kritisk og loyalt over for Luther viser sig ved, at hans kritik af skriftprincippet samtidig er en fastholden af et andet af Luthers grundanliggender, nemlig opfattelsen af troen som det centrale i kristendommen (*sola fide*), bare med dåben og trosbekendelsen og ikke Skriften som trosregel.

Han sammenfatter sin kritik af Luther i fire punkter. Problemet var, at Luther a) bortdømte den mundtlige tradition uden at undtage den, som foreligger ved sakramenterne og i trosbekendelsen; at han b) mente, at der ikke gives nogen overlevering, som har gyldighed uafhængigt af Skriften; samt at han c) overså kirkehistoriens vidnesbyrd, når han ikke fandt den bevidnet i Skriften, og d) gjorde *Den augsburgske bekendelse* til trosartikel (436 f.). Op imod dette sætter Grundtvig sine egne påstande i seks hovedpunkter, der forkortet kan gengives således: a) den mundtlige trosbekendelse ved dåben er uafhængig af “al Skrift”; b) den er kirkens optagelsesvilkår og trosregel, c) og er sammen med de andre sakramentord grundregel for bibelfortolkningen; d) Bibelen kan ikke være trosregel, e) og en skarp grænselinje bør drages mellem det, alle kristne skal tro, og det, der står enhver frit for at tro; f) derfor bør teologien nyde større frihed, end Luther ville indrømme den, uden at den skal have det mindste herredømme over troen (s. 439 f.).

I resten af skriftet begrundet Grundtvig sine seks hovedpåstande på udførlig vis. Et af de springende punkter i hans opgør med den lutherske teologi er traditionsbegrebet. Det er Grundtvigs centrale anke mod Luther, at denne ikke udtrykkelig har undtaget den såkaldte “*traditio dominica*” (dvs. de fra Kristus overleverede ord som de foreligger ved sakramenterne og i trosbekendelsen) fra den øvrige mundtlige tradition, men tværtimod hævder, at der ikke gives nogen overlevering, som har gyldighed uafhængigt af Skriften (441). Grundtvigs forsvar for opfattelsen af den mundtlige overlevering ved dåb og nadver som kirkens livsnerve er dels, at det er utænkeligt, at menigheden skulle have forfalsket disse vidnesbyrd om den oprindelige tro (havde den det, kunne man heller ikke stole på det vidnesbyrd, den har givet Det Nye Testamente); dels, at man ikke, uden at gendrive sig selv, kan påstå, at nutidens kirke er ét med den grundkirkelige, uden at den må have dåbspagt tilfælles med den (444 f.). En dåbspagt uden samme vilkår som apostlenes kan desuden ikke tillægges samme virkning (447).

Læs mere

For Grundtvig har den apostolske trosbekendelse ikke sin gyldighed i kraft af, at den er et ældgammelt aktstykke, men fordi den er kirkens levende og uforanderlige dåbsbekendelse fra begyndelsen af. Hans forestilling om, at den mundtlige trosbekendelse kan føres helt tilbage til den første menighed, holder dog næppe for en historisk betragtning (jf. fx kommentaren til den apostolske trosbekendelse i Nørgaard-Højen 2004, s. 73-114). Hvad angår

indstiftelsesordene ved nadveren, antyder han desuden selv en vis usikkerhed om deres mundtlige overlevering (451).

Det er altså ikke ved bibellæsning, man optages i kirken, men ved dåben. Selv om Bibelen er den “*upperste Bog i Verden*” (473), kan den hverken skænke syndernes forladelse eller det evige liv. Hverken bekendelsesskrifter (som *Den augsburgske bekendelse*) eller verdslige forordninger må ifølge Grundtvig pålægge teologien bånd. Skolen, teologien, skal tværtimod have fuld frihed inden for de grænser, dåbstroen sætter. Desuden er teologien ikke kun til for kirkens skyld, men også for oplysningens, og den skal derfor være på højde med tiden og dens oplysning, det være sig om mennesket, samfundet eller verden i det hele taget (480). Også i den forstand skal reformationen altså fortsættes, og Grundtvigs svar på spørgsmålet “Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?” er dermed et ja, både for kirkens, statens og skolens vedkommende.

3 Efterspil

Grundtvigs argumenter i “Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?” for retten til at forlade kirken og danne frimenigheder fulgtes af praktiske tiltag i den retning. I kredsen omkring Grundtvig begyndte man på dette tidspunkt at tale om en frikirkedannelse med ham i centrum, hvilket fremgår af breve mellem Ingemann og Grundtvig fra begyndelsen af april, altså lige inden udgivelsen af den sidste del af skriftet (Grundtvig & Ingemann 1882, s. 117 og 120).

Med Grundtvigs billigelse samlede J.C. Lindberg i foråret 1831 underskrifter fra 83 familier, der ansøgte om tilladelse til at danne frimenighed med Grundtvig som præst. En ansøgning blev i første omgang udsat bl.a. på grund af Grundtvigs tredje Englandsrejse i sommeren 1831, men Lindberg indgav en ansøgning med endnu flere underskrivere i november 1831. Ansøgningen gjaldt retten til at måtte mødes i Frederiks Tyske Kirke (siden 1901: Christians Kirke) på Christianshavn, men blev mødt med afslag den 2. februar 1832 (jf. Thodberg & Thyssen 1983, s. 237 f.). En slags kompromis kom i stand i marts 1832, da Grundtvig fik tilladelse til at prædike til aftensang i Frederiks Tyske Kirke.

I perioden 1831-1834 skrev Grundtvig 13 større eller mindre debatindlæg om friheden i statskirken. Som nævnt indledningsvis forskød vægten i hans argumentation sig i disse år til at gælde trosfrihed inden for statskirken, så en kirkesplittelse kunne undgås. Hans nye syn på sagen nåede sin afklarede form i *Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet* (se [indledningen hertil](#)).

“Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?” er skrevet i anden fase af den såkaldte kirkekamp, hvis bannerfører var Lindberg. Lindbergs hovedanliggende i kirkekampen var lige fra begyndelsen symbolforpligtelsen, dvs. den lydighedspligt over for bekendelsesskrifterne, der var pålagt statskirkens præster i udøvelsen af deres embede. Lindberg fortsatte med at indskærpe symbolforpligtelsen, herunder især forpligtelsen på *Den augsburgske bekendelse*, hvilket med tiden bragte ham i stadig mere tydelig modsætning til Grundtvig, der advarede mod at gøre *Den*

augsburgske bekendelse til trosartikel (jf. ovenfor). Lindberg ændrede synspunkt omkring nytåret 1833 og tilsluttede sig herefter Grundtvigs kirkesyn. Denne ændring markerede samtidig slutningen på anden fase af kirkekampen (jf. Baagø 1958, s. 200-204).

I december 1863 udkom *Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?* i bogform. Bogen indeholder kun mindre sproglige rettelser, men i forordet skriver Grundtvig, at han især kunne have tænkt sig at berigtige sit syn på biskoppernes stilling i kirken. Dette hentyder til de steder i skriftet, hvor han giver en positiv udlægning af bispeembedet, således i noten s. 482, hvor han skelner mellem “virkelige” og “selvgjorte” biskopper og bedyrer, at han “veed nu af egen Erfaring, at det har anderledes Fynd, naar en Biskop, end naar en af os velsigner i *Herrens Navn*”. Baggrunden er hans erfaringer fra England, men hans indstilling til bispeembedet ændrer sig efterfølgende. Han vender sig mod den hierarkiske tankegang, som bispeembedet er udtryk for (fx hos Mynster), og ender med at betragte det som et udelukkende kirkeligt tilsynsembede (se fx Sørensen 1958, s. 261-263).

4 Anvendt litteratur

- Baagø, Kaj (1958) *Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe*. København.
- Bech, Henrik (1878) *Gunni Busck, et Levnedsløb i en Præstegaard. Anden, forøgede Udgave*. København.
- *Breve 2*, se Grundtvig, N.F.S. (1926).
- Clausen, H.N. (1830) *Den theologiske Partiaand, dens Character og Stridsmaade, oplyst ved Exempler*. København.
- Delbrück, Johann Friedrich Ferdinand (1826) *Philipp Melancton, der Glaubenslehrer. Eine Streitschrift*. Bonn.
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1825) *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiae Dr. H. N. Clausen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1826) “Om den sande Christendom” i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 4, s. 4-24, s. 97-118, s. 195-216, og bind 5, s. 218-257. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1826-1827) “Om Christendommens Sandhed” i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 6, s. 18-39, s. 117-153, s. 212-244, bind 7, s. 1-30, s. 226-275, bind 8, s. 223-251, bind 9, s. 30-62 og s. 97-148. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1827) "Om Religions-Frihed" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 8, s. 28-59 og s. 136-171. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1827) "Om den Apostoliske Troes-Bekjendelse som christelig Troes-Regel. (Af Delbrück)" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 10, s. 122-150. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1828) "Nye Skrifter om Troes-Regelen i den Christne Kirke" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 12, s. 29-84, s. 130-158 og s. 231-255. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1831) "Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?" i *Maanedsskrift for Christendom og Historie*, bind 1, s. 142-164, s. 241-277 og s. 417-484. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1831) "[Anmeldelse af] Om Begrebet af den christelige Dogmatik, ved J.P. Mynster, Dr. theol. o. s. v. Kbhavn 1831 i den Gyldendalske Boglade" i *Maanedsskrift for Christendom og Historie*, bind 1, s. 582-612. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1834) *Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1863) *Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?*, 2. udg. København.
- Grundtvig, N.F.S. & B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig, bind 2: (1821-1872). København.
- Høirup, Henning (1949) *Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig*. København.
- Lindberg, Jac. Chr. (1830) *Er Dr. Prof. Theol. H. N. Clausen en ærlig Lærer i den christne Kirke?* København.
- Mynster, J.P. (1831) *Om Begrebet af den christelige Dogmatik*. København.
- Nørgaard-Højen, Peder (2004) *Den Danske Folkekirkes bekendelsesskrifter. Kommentar. 2. korrigerede udgave*. København.
- Sørensen, Fl. Lygaard (1958) "Grundtvig og bispeembedet" i *Dansk Kirketidende. Kirkeligt Samfunds Blad*, s. 261-263. Hjørring.
- Thaning, Kaj (1963) *Menneske først – Grundtvigs opgør med sig selv*. København.

- Thodberg, Christian & Anders Pontoppidan Thyssen (1983) *Grundtvig og grundtvigianismen i nyt lys. Hovedtanker og udviklingslinier fra de senere års Grundtvigforskning*. Århus.